

Mojca Honzak, OŠ Riharda Jakopiča, Ljubljana

DEVETOŠOLCI IN SREČKO KOSOVEL

▷ V članku je predstavljena obravnava dela Srečka Kosovela: *Kons 4* po metodi šolske interpretacije v 9. razredu osnovne šole. Zapisana je kot primer natančne učne priprave: tema, enota, operativni cilji, oblike in metode dela, medpredmetne povezave. Natančno so opisani vsi deli šolske interpretacije. Največji poudarek je namenjen razčlenjevanju besedila, ki se nanaša na razumevanje zapisanega. Na ta del obravnave opozarjam, ker se v praksi pogosto dogaja, da dajemo prednost obravnavi literarnovednih pojmov, premalo pa se posvečamo razumevanju književnih besedil. Sledi nekaj možnosti za nadaljevanje šolskega dela. Prikazani primer je predlog obravnave, ni recept; vsak učitelj namreč svoje delo osmišlja z mislijo na svoje učence in njihove sposobnosti. Menim, da so najdragocenejša poustvarjalna besedila učencev, nastala po tem, ko so se s pesmijo S. Kosovela: *Kons 4* srečali na tak način.

Uvod

Srečko Kosovel je pesnik več obrazov. Velikokrat smo se z njegovimi besedili srečali sami kot učenci ali kot samostojni bralci. Tudi v današnji osnovni šoli lahko otroci spoznajo tako njegove preproste pesmi kot konse. (V posodobljenem učnem načrtu so predlagane za obravnavo naslednje Kosovelove pesmi: 2. razred: *Kje? Burja*; 3. razred: *Večer, Otrok s sončnico, Sonček boža tačice*; 8. razred: *Jesen*; 9. razred: *Godba pomladi, Kons 4*.) Predstavljam primer šolske obravnave književnega besedila *Kons 4*, in sicer komunikijski model obravnave umetnostnega besedila, ki je v šoli uveljavljen že nekaj časa. Srečko Kosovel je tudi eden od obvezno obravnavanih avtorjev v devetem razredu.

Pred samim prikazom obravnave bi rada opozorila na pogosto napako, ki se pojavlja v naši praksi. Obravnava posameznega književnega besedila je velikokrat namenjena predvsem obravnavi literarne teorije. Seveda so literarnovedni pojmi pri pouku književnosti potrebni za posameznikov poglobljeni stik z literaturo, a učitelji bi se morali zavedati, da je osnovno, da učenci posamezno književno besedilo najprej sploh razumejo.

Pri pisanju sem upoštevala didaktična priporočila veljavnega učnega načrta za pouk slovenščine v devetletni osnovni šoli ter uveljavljeni način obravnave literature po metodičnem sistemu šolske interpretacije. Ob tem sem svoje načrtovanje dela želela predstaviti tako, da poudarjam tisti del obravnave, ki mladim bralcem pomaga pri razumevanju besedila. Ne glede na vse operativne cilje, ki jih je ob obravnavi mogoče dosežati, nam mora pred očmi ostajati bistveno (kot pravi B. Krakar Vogel, 1997, v Temah iz književne didaktike): »... bi bilo tudi želeto, da se pouk književnosti s »katalogi znanja« ali kakšnimi drugačnimi predpisi ne bi od mukoma pridobljenih spoznanj

o potrebi po neposredni čustveni in razumski komunikaciji z besedilom pri pouku spet vrnil k hlastanju po doseganju natančno predvidenih materialnih smotrov.«

Primer šolske interpretacije

Sama že dolga leta učim v povprečno veliki ljubljanski osnovni šoli, kjer imamo običajno tri paralelke 9. razreda. V posameznem oddelku je od 20 do 25 učencev, ki se – kot povsod drugje – razlikujejo v zmožnostih branja in pisanja. Učim izrazito slabe bralce in tudi take, ki me s svojim razumevanjem literature stalno presenečajo. Žal je prvih več. Srečujem se s tipičnimi najstniki; le malokdo se v resnici zanima za vse v zvezi s slovenščino. Kot vsak mladi bralec književnost sprejemajo vsak po svoje, tudi glede na obzorje svojih pričakovanj. Na šoli se je uveljavila tista oblika zunanje diferenciacije, kjer poučujeta dva učitelja v oddelku; zunanja diferenciacija po ravneh se ni obnesla. Obravnave vseh književnih besedil potekajo po komunikacijskem modelu, modelu šolske interpretacije.

Učna tema: Med obema vojnama

(V drugem in tretjem triletju književnost obravnavamo po sklopih, vezanih na posamezne teme – npr. Vrtiljak besed, Bilo je nekoč, Družina, Naše življenje ... V devetem razredu ostajamo pri kronološkem pregledu. Pri večletnem delu se je izkazalo, da potrebujejo učenci ob zaključku osnovnega šolanja tudi neko strnjeno znanje o književnikih in njihovih delih ter poglobitnih značilnostih literarnih obdobj in smeri (glej izobraževalne cilje 9. razreda). Ko pri delu pridemo do obravnave sodobnih književnih besedil, pa je izbira branja večinoma prepuščena učencem samim.)

V isti sklop, za katerega je predvidenih 7–8 ur pouka, sodita še obravnava književnih besedil C. Kosmač: Gosenica (celota) ter F. Bevk: Kaplan Martin Čedermac (odlomek).

Učna enota: Srečko Kosovel: Kons 4

Operativni cilji:

Učenci:

- spoznavajo v UN predlagana književna besedila;
- razvijajo recepcijsko zmožnost, tj. zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja književnih besedil;
- besedila medbesedilno primerjajo in vrednotijo;
- prepoznavajo perspektive književnih oseb;
- oblikujejo čutnodomišljajske predstave književnega prostora; ugotavljajo, v kateri dogajalni čas je postavljeno dogajanje; zavedanje književnega prostora gradijo tudi s pomočjo uporabljenih jezikovnih sredstev;
- opazujejo vzročno-posledična in časovna razmerja med dogodki v besedilu;

- izluščijo osrednjo idejo (sporočilo) in temo književnega besedila;
- prepoznavajo snov (zgodovinski dogodki) in opazujejo njeno preoblikovanje v besedilno stvarnost;
- poznajo temeljna določila književne zvrsti;
- ritem pesmi povezujejo z besedilno stvarnostjo in sporočilnostjo;
- zaznavajo likovno podobo pesmi – razlike med verzi in posebnosti likovne podobe svobodnega verza; ugotavljajo povezanost likovne podobe s temo/sporočilnostjo pesmi;
- ugotavljajo vlogo posebne jezikovne rabe v pesmi (glede na UN);
- zaznavajo in razumejo vlogo: zamenjava besednega reda; pretiravanje, stopnjevanje, govorniško vprašanje ... (kar opazijo mladi bralci);
- zaznavajo in opazujejo rabo določenih slogovnih sredstev;
- iz časopisa oblikujejo pesem lepljenko/likovno pesem.

Učne oblike:

- frontalna,
- individualna.

Metode poučevanja znotraj metode šolske interpretacije:

- razlaga,
- pogovor,
- delo z besedilom,
- delo s priročnikom.

Učna sredstva:

berilo, priročnik, prosojnica, grafoskop, slikovno gradivo, videokaseta.

PRORAČUN

finance = 0

finančni upi = nepopolno število

veselje in moč = za tri

energija = ∞

obup = 3 x na teden

zaljubljenost = vsak mesec

dolgovi = nepopolno število

up v bodočnost = ∞

premočrtnost = a // b

Summa = nestrpno pričakovanje

Medpredmetne povezave:

zgodovina, zemljepis, fizika.

ŠOLSKA INTERPRETACIJA

Uvodna motivacija

(faze obravnave šolske interpretacije povzemam po B. Krakar Vogel, 2004)

Učencem na prosojnici pokažem Kosovelovo pesem Proračun in jo interpretativno preberem.

Po premoru učence vprašam o njihovih vtisih o pesmi. Okvirna vprašanja: Vas je besedilo presenetilo? Je v njem kaj nenavadnega? Zakaj to sploh je pesem? Kaj vse pesem dela drugačno? Katere nenavadne elemente vsebuje? Vas to moti, vznemirja? Se kje v pesmi/verzu prepoznate tudi sami? Vam je pesem všeč?

Učencem povem, da gre za pesem Srečka Kosovela, in napišem njegovo ime na tablo.

Napoved besedila in njegova umestitev

Učencem povem, da bomo obravnavali pesem Srečka Kosovela Kons 4, in zapišem naslov pesmi na tablo. Povem nekaj osnovnih dejstev o pesnikovem življenju (rojstvo, študij, bolezen in prezgodnja smrt, družina; Sežana in Tomaj; pomembnost avtorjevega dela, bistvene teme pisanja; spomnim jih na v šoli prebrane pesmi); pokažem nekaj njegovih pesniških zbirk, slike.

Kaj vam pomeni beseda konstrukcija/zgradba? Kdo/kaj jo potrebuje? Kateri poklici se z njo ukvarjajo? Ste bili tudi vi kdaj konstruktorji? Ste že kaj skonstruirali? Kaj pa lego kocke? Ali stavba stoji brez katerega od delov konstrukcije? Kaj se z njo zgodi? Je torej pomembna samo sestava ali celota ali oboje? Kako to vedenje prenesti v literaturo? Kako zgradbo vidimo nestrokovnjaki, kako npr. arhitekti, gradbeniki?

Kaj je konstrukcijski material za pesnika, pisatelja? Konstruktivizem, Kosovel pravi montažnost, montažni zvitek. Sestavlja, ustvarja, gradi. Kaj? Zbirka Integrali vsebuje veliko nenavadnih pesmi – pokažem. Če je zanimanje, v nekaj besedah povem tudi usodo te pesniške zbirke (koliko let po avtorjevi smrti je izšla, zakaj).

Pričakujemo lahko pesem ali težje besedilo? Poglejmo!

Interpretativno branje

Učencem interpretativno preberem besedilo. Berila imajo odprta.

Premor po branju in izražanje doživetij

Po premoru učence vprašam o njihovih doživetjih ob poslušanju besedila z okvirnimi vprašanji: Vam je pesem všeč? Jo razumete? Lahko že po prvem branju povemo o pesmi kaj več kot le prvi vtis? Kako bi jo lahko lažje razumeli? Se spomnite – konstrukcija/zgradba? Kako se je bomo torej lotili, da bomo lažje ugotovili, kaj nam pove/sporoča?

Razstavimo jo, da jo bomo razumeli tudi sestavljeno. (Ker predvidevam, da učenci pesmi ne bodo razumeli, jih napeljem na to, da moramo razumeti vsak del (verz) posebej, da bomo lahko razumeli celoto, ki bo pomenila novo, samostojno sporočilo.)

Razčlenjevanje besedila

a) razumevanje vsebine

Učence vprašam, ali katerega izraza v besedilu niso razumeli. Sproti jih potem spoznavamo. Besede/besedne zveze, ki so zanje nenavadne (glede na sporočilnost ali časovno/socialno zaznamovanost sloga), poskušajo razlagati sami. (Če imajo učenci svoja berila, lahko zapisujejo vanje; drugače si zapisujejo v zvezke. Te imajo razdeljene na dve strani – na eno stran zapisujejo vse v zvezi z obravnavo umetnostnih besedil, na drugo pa vse v zvezi z neumetnostnimi besedili.) Ponovno berem vsak verz posebej; skupaj

ga razlagamo. Tako ga poskušamo razumeti. Pri vsakem tudi ugotavljamo, ali gre za dejstva ali stališča – dejstva lahko preverimo; stališč ne moremo dokončno preveriti. (Gre za eno od bralnih učnih strategij po branju, in sicer prepoznavanje dejstev in stališč pri kritičnem branju besedil; glej pri: Sonja Pečjak in Ana Gradišar, *Bralne učne strategije*, str. 227.)

Okvirna vprašanja: Prvi verz *Boston obsoja Einsteina*. Zakaj je omenjen Boston? Kdo je Einstein? Pomeni verz dejstvo ali ne? Kaj pa drugi verz? Je bil Einstein v resnici prepovedan? Kaj je relativiteta? Zakaj ima tretji verz vprašaj – je relativiteta res nevarna? Kaj menite, je intelektualce kaj pretresla Einsteinova relativnostna teorija? Tudi Kosovela? Kaj je s kitajskimi študenti? So nevarni? Se zdijo Kosovelu nevarni? Zakaj jih omenja? Kosovel z opisovanjem pretirava ali ne? Kaj pomeni kratica SHS? Je SHS menjala že veliko vlad? Gre za dejstvo ali avtorjevo stališče? Kaj je s Francijo, Španijo, Marokom; zakaj so omenjene? Kaj skupnega jim je našel zapisovalec? Kdo je frajtar? Kaj počne? Kdo je žandar? Kaj počne? Kakšen je svet? Le po piščevem mnenju ali gre za dejstvo? V kakšni povezavi so dogodki? Kaj vlada svetu? Kdo mora upoštevati zakone? Kdo jih upošteva? Kako pesnik poimenuje tiste, ki imajo oblast? (Ali so mali tisti, ki ne zmorejo 'pogledati' iz zakonov?) Kaj si oblast privoščijo? Kdo vlada? Kakšen je torej svet? Nasilje, kaos, veliki ljudje ... Kaos v svetu je posledica družbenih in političnih razmer. (Dobro je, da do te ugotovitve pridejo učenci sami.) Avtorju s konstrukcijo nekaj verzov uspe prikazati svetovni kaos. Bi ga lahko opisal tudi v romanu? Kaj bodo rodila nasilna dejanja vladajočih?

Do katerega verza pesnik našteva, opisuje? (Delitev 11 : 2 : 11) Pesnik v prvem delu le popisuje. Kdaj se neredu priključi t. i. lirski subjekt? Katera svoja občutja zapiše pesnik? Dobra, slaba? Zakaj pravi, da je 21 let zaprt? Je to možno? Kaj je hotel povedati? Kako se počuti? Je srečen v tem svetu? Zakaj 10 x na vislicah? Kakšen mora biti človek, da preživi v takem svetu? Kdo si lahko privoščijo jok? Zakaj bi deklet jokalo? Je to rešitev? Kaj označuje medmet? Zakaj je trd kot jeklo? Bo lažje preživel? Zakaj mora jeklo prebosti srce? Kakšen naj bo novi svet? Literatura v službi revolucije – učence spomnim na Gregorčičevo pesem *Soči* »...*Tod sekla bridka bodo jekla, in ti mi boš krvava tekla*...« Kdaj se bo človek spremenil? Kaj se mora spremeniti v človeku, da se resnično spremeni? Česa se morajo dotakniti problemi, občutja? (srce) Spremeniti se mora bistvo človeka.

O čem torej govori prebrana pesem?

b) literarnovedni pojmi

Z učenci ponovim značilnosti ekspresionizma: Kaj je ekspresionizem? Kateri so njegove značilnosti? Kakšnega človeka si želi? Je Kosovel sledil tem značilnostim?

Učence opozorim na nenavadno obliko pesmi in jih usmerim k razumevanju povezanosti oblike, zvočnega vtisa s sporočilom besedila. Bi tako besedilo preneslo klasično obliko pesmi? Kaj še srečamo v konstruktivističnih pesmih poleg črk? Kakšen je verz v pesmi? Poskušajte poiskati razlike med verzmi različnih dolžin. (Učenci opazujejo avtorjevo uporabo svobodnega verza glede na temo, motive besedila.) Kakšen se vam zdi ritem pesmi? Je to značilnost obdobja, v katerem je nastala pesem? Najde kdo v pesmi še katero od značilnosti ekspresionizma? Je pesem lirski ali epski? Zakaj? (Utemeljite.)

Kako se ta pesem razlikuje od klasičnih lirskih pesmi?

Omenimo vlogo posebne jezikovne rabe v pesmi – besede/besedne zveze, inverzijo, govorniško vprašanje, pretiravanje, stopnjevanje, razmerje besed med seboj ... Povemo, poudarimo, razložimo tiste prvine, ki jih učenci opazijo sami; v bolj podrobno razčlenjevanje ne gremo. (Ker to književno besedilo obravnavamo po navadi proti koncu šolskega leta, se učenci spomnijo večine literarnovednih prvin, ki smo jih obravnavali.)

Sinteza in vrednotenje

Učencem naročim, naj še enkrat tiho preberejo pesem.

Nato jih vprašam o občutjih po končani analizi: So se vaša začetna razpoloženja/sodbe o pesmi kaj spremenila? Je sedaj pesem bolj razumljiva? Je pesniku uspelo na tak način (drugače) povedati, kar je želel?

Kakšen pesnik se vam zdi Kosovel? Vas moti njegov način pisanja?

Zapis v zvezek:

- V nekaj povedih primerjaj Kosovelovo pisanje z modernisti – Kettejem/Murnom. Čigave prebrane pesmi so ti bolj všeč? Utemelji svoje mnenje.
- Katero letos prebrano književno besedilo te je kot bralca najbolj prese-netilo, vznemirilo? Zakaj? (Utemelji svoje mnenje.)

Nove naloge

Učencem povem, da je Srečko Kosovel pisal tudi likovne pesmi. Skupaj pogledamo primer v berilu, Kosovelovo lepljenko iz leta 1925, Prostor. Z učenci opazujemo likovno podobo besedila. (Pogled od daleč.) V kateri smeri jo boste brali? Sledi pogovor o mnenjih mladih bralcev.

Učencem dam navodila za domačo nalogo:

Doma izberite in izrežite iz časopisa/revije kupček besed, ki se vam zdijo zanimive. Nekaj dni jih pustite »počivati«. Nato jih sestavite, zložite v pesem, kakor se vam zdi, na list A4-formata. Kaj bo nastalo? Vse, kar bo nastalo, bo dobro!

(Cilj: oblikovanje pesmi lepljenke; lahko likovne pesmi.)

Glede na razpoloženje v razredu in na pogovor ob besedilu se obravnava tega književnega besedila navadno zavleče in z delom nismo gotovi v eni šolski uri. Drugo uro lahko zapolnimo na več načinov:

- ogled videokasete o Srečku Kosovelu;
- poustvarjalni govorni nastopi: interpretativno branje književnih besedil – razumljivo in doživeto recitiranje lastnih izdelkov, upoštevanje slušnih prvin govora (glasovno barvanje, intonacija, register, poudarjanje, glasnost, premori, hitrost) glede na sporočilnost pesmi ... – glej podrobno v učnem načrtu pri govornih nastopih;
- književno strokovni govorni nastop: Srečko Kosovel – lahko skupaj z obravnavo še neobravnavanega književnega besedila ali le predstavitev življenja in dela avtorja, bistvenih značilnosti njegovega dela, predstavi-

tev književnega obdobja ... – glej podrobno v učnem načrtu pri govornih nastopih;

- primerjava obravnavane pesmi s še katero Kosovelovo pesmijo; ni nujno, da jo imamo v berilu – tako delo lahko načrtujemo kot delo v dvojicah na različnih ravneh (diferenciacija).

Opomba: Učitelj mora paziti, da vse zastavljene cilje uresničuje ob vseh štirih osnovnih dejavnostih, torej poslušanju, branju, govorjenju in pisanju, ob učenčevih pisnih in govornih dejavnostih in njihovem lastnem delu. Obravnava je res bolj zamudna, znanje pa zagotovo bolj kakovostno.

Da je bila obravnava uspešna, verjetno dokazujejo izdelki učencev, ki spremljajo moj prispevek. Verjamem, da imajo večjo vrednost kot moj zapis. Naj za zanimivost na koncu dodam, da je tema izdelkov deklet navadno bivanjska/ljubezenska, fantov pa predvsem politika.

Zaključek

Pri tej obravnavi sem se lahko držala vseh delov šolske interpretacije. Ta v celoti seveda ne pride v poštev pri obravnavi vseh književnih besedil. Učitelj mora vsako šolsko interpretacijo načrtovati glede na obravnavano književno delo ter tudi z mislijo na dolgoročni cilj književnega pouka. Bistvo aktivne šolske interpretacije mora ostati pogovor o učenčevi branli izkušnji ter vodenje v širjenje njegovih književnih sposobnosti, književnega znanja, književne kulture in doseganje širših vzgojnih smotrov. Kot povsod je potrebna prava mera. Recepta, modela seveda ne ponujam. Tako sam pouk kot način poučevanja, metode dela, načrtovanje ciljev ... so nikoli končana zgodba. Za spoznavanje posameznih književnih besedil so odprte mnoge poti. Bistveno je, da se posamezni učitelj prilagaja svojim učencem v razredu in njihovem dožemanju obravnavanega književnega besedila.

POVZETEK

Pri pouku književnosti učni načrt za pouk slovenščine priporoča komunikacijski model dela, metodo šolske interpretacije. Sestavek predstavlja primer na tak način obravnavane pesmi Srečka Kosovela: Kons 4 v devetem razredu osnovne šole. Opisuje vse dele šolske interpretacije: uvodno motivacijo, napoved besedila in njegovo umestitev, interpretativno branje, premor po branju in izražanje doživetij, razčlenitev besedila in nove naloge. V uvodu in zaključku opozarjam na nekaj pogostih stranpoti pri obravnavi književnih besedil v razredu. Dodatek prikazuje nekaj (po)ustvarjalnih izdelkov devetošolcev.

↘ Viri in literatura

- M. Honzak, V. Medved Udovič, M. Mohor, N. Pirih, 2006: *Skrivno življenje besed: berilo 9 za deveti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- M. Honzak, 2001: *Dober dan, književnost: priročnik za učence osnovnih šol*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- S. Kosovel, 1984: *Integrali'26*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- S. Kosovel, 1997: *Izbrane pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- S. Kosovel, 2004: *Ikarjev sen: dokumenti, rokopisi, pričevanja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- B. Krakar Vogel, 1997: *Teme iz književne didaktike*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- B. Krakar Vogel, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- *Likovne pesmi mladih pesnikov*: izdelki učencev 9. b-razreda, šol. leto 2011/12, ter 9. a-razreda, šol. leto 2012/13. (Last M. Honzak.)
- S. Pečjak, A. Gradišar, 2002: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- M. Podsedenšek, 2001: *Ves svet je moder in zelen, ves svet je v modrino potopljen*. Videokaseta. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf; 24. julij 2013.